

Simai Mihály

Révület

(BUDA FERENCNEK)

Költő kit meg nem rontanak
csönddel ráolvasással
Feszül földjének hallgatag
s némasága is rávall

Kinek aere nem eladó
kinek szeme a fényé
kit csak a könnyen-mondható
tehető köldűsszegényre

Jegyen jár a délután
Lábanál autóshad
Romlanak fáznak a tanyák
vas-éggel takaróznak

Órízve őrsz hangjukat
s a fönti gyermeksírást
míg csak egy nyilálló pillanat
nem kezdeti az írást

Szájában foga közt a kés
amit sorsától elvett
A Sugár-éles Kő-nehez
forog faragja a nyelvet

S a késpengére írva van
eselekedj bátorúságot
S a száj sarkán s a papíron
véresik verssor szívárog

És minden sebére írva van
a világ-vívó ember;
Faragd vésd éld és öld magad
elemi szerelemmel!

Lódi Ferenc

Számvetés

Nem volt se házam, földem, bankbefizetés,
a nincstelenség volt a fegyverem.
Sorsom mutattam ösők életében
s az lét az arcom: hű, szepplőtem,
Hazáról, népről szóltak édes nyelven,
s hullott az ember, megvénült hamar.
A Szózatot, a Himnuszt énekeltem
és nem tudtam, hogy mért vagyok magyar.

Ó, múltat oldó öngazolásom
a polgárság és hatalom előtt!
Kettős tükrör, mely feleztél, hogy lásson
az is, ez is, mint dacos verselőt;
amannak voltam fintor, nyelvet öltő,
választóvíz, mely ésonlig mar sebet.
Emennek súlyos, kézből repülő kő,
mely néhány konok kobakra esett.

Birtokbavétel volt az utam végig,
mérteskélés, hogy mennyit nőtt a nép.
Mert vele nőni, felérni szívég
fájó gyönyör és jajt kiáltanék,
mint vajúdo, kit megfeszít a terhe,
míg fölmutatja újult önmagát.
Mert elvetélhet, annyit út keresztje
mered elé, míg távolabbra lát.

Sorsomba néző, visszalátó évek,
ha ütnöm kellett, abból visszajárt.
A plezúrjaim történelmi védjegy
s láttam győzni a borzas, csúf halált:
bálványimádó sorainkba vágott
s legjobban azok sirtak, kik velünk
aggatták volna végig az országot.
Fájdalmainkkal törték ellenünk.

Itéletembe harag is vegyülhet
és káröröm a tanulás miatt,
mintha jóslója lettem volna bűnnek,
pedig tapsoltam, — az volt kordivat.
Utóbb már könnyű játszani a bölcsét
és kívül állni, kezét mosni, lám...
Újjal mutassak rájuk? Csúnya ötlet.
Átnézek rájuk, mint egy vén rimán.

Megválni végre külső mázaimtól,
az már a tett; az öngazolás
a lélek belső köreire iszkol,
nem fél, de menti magát, míg parázs,
mely lobbanásra képes. — új dalokra
Provinciában. (Jó vidék ez itt.)
A Napot innen látom s azt is, hogyha
lopnák fölöttem, — kezük égetik.

Kényelmes polgár nem lesz belőlem,
míg visz a lábom s öklöm megfeszül.
Csak megtorpanok majd a delelőben
s valami szakad, széttörök belül.
Szívnek nevezzük, ritmusnak, ha fáj is,
határos benne kezdet és a vég.
Csodás motor, — a halálon is átvisz,
hogy életemet szétkiáltssa, szét.

A teljesség
költője

Hetven éve született József Attila

Azok az évtizedek, melyekben József Attila költőnagysága kibontakozott, XX. századi történetünk legsötétebb szakai. Amikor költőnk „konok hallgatásba mélyedve” elhagyta Horger Antal professzor szobáját, Magyarországra már rátelepedett a némaság, a félelem, a veszély szorongó érzése. József Attila tehát nemcsak elnyúlt, beteg szervezetének kínjaival küzdött meg. Az idő, a kor ellenében mert önmaga lenni.

Az egyetlen „fura urának” szavai egy életre bevésődtek a költő agyába. Szeged azonban „a hont kivont szabályával” védelmű professzoron kívül mást is jelentett számára. Jelentette a „magányos árva, bús Juhász Gyulát”, a barátot, a mestert, a fiatalember tehetségének első fölismertőjét. Egészséges lokálpatriotizmusunknak a költő makói és hódmezővásárhelyi kapcsolatai is hízlelnek. Gimnazistaként (1920 októbertől) Makó radikális értelmiséjével (Galamb Ödönnel, Espersit Jánossal, Diósziglyei Sámuellel, Saitos Gyulával és másokkal) ismerkedett meg, Vásárhelyen pedig 1934-ben élt egy ideig.

A fiatal József Attila verseiben még Ady, Babits, Juhász Gyula, sőt, Kassák hatása is érezhető. Az érett József Attila-líra viszont egyik mester életművéhez sem kapcsolódik. A harmincas évek versei semmilyen lírai áramlathoz, vonulathoz nem tartoznak. Amit a költő csinált, az nem a népi líra, de nem is az avantgarde. József Attila (Vas István szavaival szólva) a „hamis tudatok bűjőskájában”, a népiesek és urbanusok háborúskodásában sem vett részt. „Népies”, „urbanus” — ma már tudjuk, mennyire pontatlanok, félreérthetők, mesterkéltek ezek az elnevezések. József Attilára egyik „fedőnév” se illik. Azt mondhatnánk: ő a szintézis. S a nagysághoz, a nagyság jelzéséhez ez is éppen elég. Az életművet, az örökséget nem szükséges fölításmoztani. Ez a líra nem halványult el, fényét az ötvenes évek torz, vulgarizált József Attila-képe nem tudta elhalványítani. József Attila nagysága egyébként azon is lemérhető, hogy hatása különböző alkatú, típusú költőknél figyelhető meg. Radnóti, Ilyés, Benjámin, Juhász Ferenc, Nagy László vagy éppen Weöres Sándor és Pilinszky János életműve a példa erre. A sorból persze a fiatalok sem hiányoznak. A Fiatal Írók József Attila Köre 1974-ben rendezett ülészakán elhangzott föl szólalásoknál is „beszédebbek” a művek.

Politikus költő volt József Attila. A politikus, a politikusság nála „A mindenséggel mérd magad!” parancsával, belső igényével harmonizált. Mert József Attila a teljességre, a teljes emberi életre vágyott. A rend, a szép, emberi jövő szolgálatába állított líra lényegét summázó *Ars poetica* magabiztos hangon vallja: „Én nem fogom be pörös számat, / a tudásnak teszok panaszt.” A tárgyak, a dolgok szembefordulnak ugyan az emberrel, az ember azonban határozottan megveti lábát ebben a világban: „mérem a téli éjszakát, / Mint birtokát / a tulajdonosa.” A világot már a *Medáliákban* kozmikus távlatokban látta a költő („elvált levelen lebeg a világ”). A *Téli éjszakában* pedig ezt olvashatjuk: „Milyen vitrinben csillognak / ily téli éjszakák?” Az embertől elidegenedett, széthulló világ összefogása iránti igény mindvégig József Attila költészetének sajátja. Ugyanakkor tragikus élmény, hogy a költő tudja, látja: a lét és a törvény nem mindig van összhangban. (Ld.: *Oda*: „A lét dadog, / csak a törvény a tiszta beszéd.” — *Eszmélet*: „S láttam, a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol.”) De még a modern ember magányát félelmes erővel kifejező versben (*Reménytelenül*) is ott van a szembenézés igénye: „... így próbálok csalás / nélkül szétnézni könnyedén.”

Az utolsó nagy versek komorsága a magánélet tragédiáin kí-

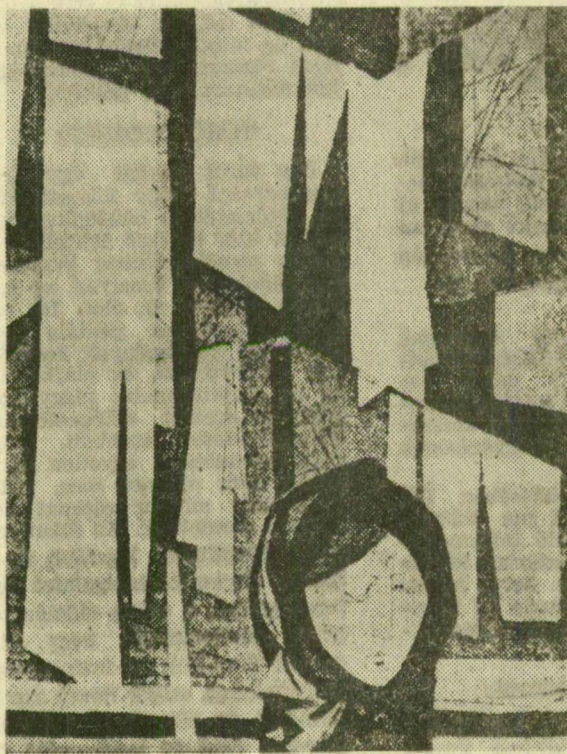
vül az akadályokba (például az előretörő fasizmusba) ütköző totalitás-igénnyel magyarázható. A költő lépten-nyomon a pozitív értékek negatívvá alakulását látja. Nem öncélúan fordul a pusztulás képeihez, egy rendkívül erős élményanyag tör itt kifejezésre. S amilyen gyorsasággal közeledik a minden addiginál nagyobb világégés, ugyanolyan ütemben öröklődik föl a személyiség, az én. Olvassuk el a *Kibe ugrál...* páratlan önmegfigyelésről, önelemzésről tanúszkodó sorait: „S mit úgy hívtam: én, / az sincsen. Utolsó morzsáit rágom, / amíg elkészül ez a költemény...”

A magyar líra forradalmi vonulatának mindig jellemzője volt nép, haza, emberiség kérdéseinek egysége. Ebben a vonulatban József Attila költészetének az az újszerűsége, hogy vele a marxizmus tanításaira, világlátására támaszkodó szocialista líra jelenik meg. A *Tömeg*, a *Lebukott*, a *Szocialisták*, a *Munkások* című, közvetlenül agitatív jellegű versekben nyoma sincs a munkásmozgalmi költészet sablonjainak. József Attila osztálya „szív-némaságát” kizengve is a XX. századi ember legnagyobb gondjairól szól. Mégis, az irodalomtörténet szinte egybehangzó véleményére hivatkozva mondhatjuk, hogy az életmű csúcseit nem a mozgalmi versekben látjuk.

Költő és kor közötti feszültségre, disszonanciára utaltunk bevezetőben. A Bartók művészetéről tervezett tanulmány vázlatában József Attila ezt írja: „Csak disszonancia által lehetséges alkotás. A konzonancia nem egyéb megértett disszonanciánál.” — József Attila (márként Bartók vagy Derkovits) fölismerete és megértette kora disszonanciáit, s világirodalmi rangú szocialista költészetet teremtett.

OLASZ SÁNDOR

József Attila költeményeit képleg megjeleníteni nem könnyű, nem egyszerű feladat. Képzőművészeti életünk legjobbjai, elsősorban jeles grafikusaink, azonban nem menekülhetnek József Attila költészetének vonzásától. Rézlemez és karton, fehér papírlap és fekete tusba mártott toll segítségével, képleg is igyekeznek felidézni József Attila költői világát, egy-egy vers képbe sűrítve teljességét. A költemények cselekményeit, karakteres tájait, gondolatait, az emberi élet teljességét jelenítik meg a képzőművészet legösszetettebb eszközeivel: a rajzzal. Külvárosi tájak, munkásotthonok, a dolgozó ember karakteres alakjai, a szerelem változatai; líra és dráma, epikus sodrású elbeszélés, az illusztrátor egyéniségén átszűrődve vizuálisan is élénk tárja a költői alkotásnak a nyelv és a nyomtatott betű absztrakt eszközeivel érzékeltetett világát. Gacs Gábor és Kass János két-két rajza érzékelteti ezen az ünnepi évfordulón a hazai illusztrátorok művészetének egyik legnehezebb feladatát, József Attila költeményének képpé formálását.

KASS JÁNOS JÓZSEF ATTILA-ILLUSZTRÁCIÓI